

Розділ 6.
КРАЄЗНАВСТВО, КУЛЬТУРА І ТУРИЗМ

УДК 796.51:502.48+904

*Попович Сергій Іванович, к. і. н.,
Фастовець Оксана Олексіївна, к. пед. н.,
Національний університет фізичного виховання та спорту України*

**АКТИВІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ІСТОРИКО-
КУЛЬТУРНИХ ЗАПОВІДНИКІВ У СФЕРІ ТУРИЗМУ**

У статті розглядаються державні історико-культурні заповідники як складова туристичного потенціалу території. Висвітлено перспективний напрям активізації залучення туристів до історико-культурних заповідників завдяки проведенню поблизу їх території історичних реконструкцій, карнавалів, театралізованих свят.

Ключові слова: історико-культурна спадщина, історико-культурні заповідники, культурний туризм, театралізоване дійство.

Різноманіття історико-культурної спадщини, що збереглася на території України обумовлює високу туристичну атрактивність країни, створює умови для розвитку культурно-пізнавального та подієвого туризму. Тому актуалізується проблема вивчення історико-культурного потенціалу регіонів України та визначення можливостей його більш повного й ефективного використання у сфері туризму. Важливе місце в процесі збереження пам'яток та їх використання в туристичному бізнесі на рівні регіонів мають історико-культурні заповідники.

Історико-культурні заповідники це спеціальні території, що визначені на законодавчому рівні, охоплюють ансамблі та комплекси пам'яток історії та культури, мають виняткову історичну, наукову та культурну цінність і знаходяться під охороною держави [1].

Історико-культурні заповідники створено для проведення науково-дослідної, науково-методичної, інформаційної та культурно-освітньої роботи з метою популяризації культурної спадщини, духовного збагачення громадян. Їх створено як зони спеціального режиму охорони та використання історично сформованих територій населених пунктів, ландшафтів, пам'ятних місць та об'єктів, пов'язаних з конкретними подіями з історії країни, життям і творчістю видатних особистостей та унікальних об'єктів. Об'єкти такого рівня активно впливають на формування туристичного попиту та створення привабливого туристичного іміджу міста (регіону), де вони розташовані. Пріоритетність розвитку культурного туризму на базі історико-культурних заповідників визначено в Стратегії розвитку сфери туризму і курортів України на період до 2022 р. [3].

Проблеми вивчення та систематизації історико-культурної спадщини, її використання у сфері туризму досліджувалися у працях українських вчених: О. О. Бейдика, С. Б. Руденка, О. О. Любіцевої, Л. М. Немець, В. І. Стафійчука, В. Л. Петранівського, М. Й. Рутинського, а також у публікації зарубіжних дослідників О. С. Кускова, Л. Митчела, Г. Ричардза та ін.

Метою дослідження стало з'ясування стану залучення історико-культурних заповідників до системи туристично-екскурсійного обслуговування та перспективи активіза-

ції цього процесу на рівні регіонів за допомогою видовищних заходів на територіях поблизу місць зосередження унікальної історичної спадщини.

Перші історико-культурні заповідники на території України були організовані ще у 1920-х рр.: Чернеча гора у м. Каневі (Черкаська обл.) — могила Т. Шевченка (1925), Києво-Печерська Лавра (1926). На початок 1990-х рр. в Україні було створено або реорганізовано із наданням статусу «державний» 32 заповідники. Указом Президента України від 11 жовтня 1994 р. «Про національні заклади культури» було визначено статус і порядок створення національних історико-культурних заповідників. На 2016 р. кількість державних історико-культурних заповідників збільшилася до 64, а статус «національний» набули 20 історико-культурних заповідників [1; 2].

Територіальна структура історико-культурних заповідників свідчить про нерівномірність їх розташування на території країни (рис. 1).

**Розподіл історико-культурних заповідників
за адміністративно-територіальними одиницями України**

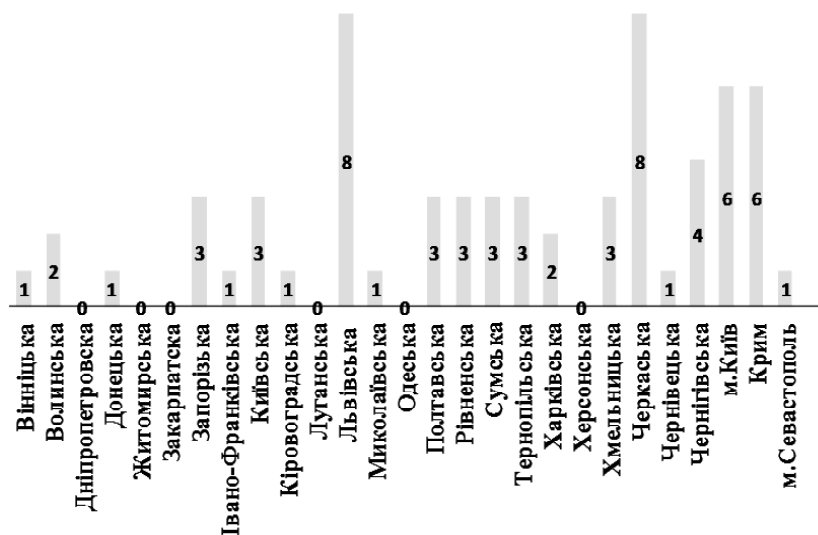

Рис. 1. Розподіл державних історико-культурних заповідників за адміністративно-територіальними одиницями України

Найбільше історико-культурних заповідників функціонує на території Львівської області (8), м. Києва (6) та Київської області (3), Черкаської області (8), Криму та м. Севастополь — 7.

По одному історико-культурному заповіднику створено у Вінницькій, Донецькій, Івано-Франківській, Кіровоградській і Чернівецькій областях. Відсутні історико-культурні заповідники на території Дніпропетровської, Луганської, Одеської, Житомирської, Херсонської і Закарпатської областей.

Необхідно зазначити, що на території Львівської, Черкаської областей, м. Києва та Київської області сконцентровано основний історико-культурний потенціал країни, саме тут функціонують 40 % історико-культурних заповідників країни.

Високою концентрацією історико-культурних заповідників вирізняється Львівська область — 8, серед них: державні історико-архітектурні заповідники у м. Львів, Жовква, Белз, державний музей заповідник «Олеський замок» (Буський р-н, смт. Олесько), державні історико-культурні заповідники «Тустань» (Сколівський р-н, с. Урич), «Нагує-

вичі» (Дрогобицький р-н, с. Нагуєвичі), історико-культурний заповідник «Личаківський цвинтар» (м. Львів), історико-культурний заповідник «Давній Пліснеськ» (с. Підгірці, Бродівського р-ну).

На території Черкаської області діє 2 національних заповідника («Чигирин» у м. Чигирин і «Тарасова Гора» у м. Канів), а також 6 державних заповідників (історико-культурний «Батьківщина Тараса Шевченка», Звенигородський р-н, с. Шевченкове; історико-культурний «Трахтемирів», Канівський р-н, с. Григорівка; історико-культурний у м. Корсунь-Шевченківський, історико-культурний заповідник у м. Кам'янка, архітектурно-історичний заповідник «Стара Умань», історико-культурний заповідник «Трипільська культура» [4].

На території м. Києва діють 4 національних заповідника: Києво-Печерський історико-культурний заповідник, заповідник «Софія Київська», історико-меморіальний заповідник «Бабин яр», історико-меморіальний заповідник «Биковнянські могили» і 2 державних заповідника: історико-архітектурний заповідник «Давній Київ» і історико-меморіальний заповідник «Лук'янівське кладовище». На території Київської області діє 1 національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» (м. Переяслав-Хмельницький) та 2 державних (історико-культурний заповідник у м. Вишгород і музей-заповідник «Битва за Київ у 1943 р.» у с. Нові Петрівці, Вишгородського р-ну).

Історико-культурний потенціал заповідників є основою розвитку культурного туризму і активно використовується під час проведення екскурсій. Разом з тим, заповідники мають великий потенціал для організації різноманітних за тематикою фестивалів. Популярними є військово-історичні реконструкції, етнографічні свята, музичні фестивалі.

Пріоритетним напрямом розвитку національної мережі історико-культурних заповідників є використання новітніх технологій в експозиціях. Використання анімації в експозиції дозволяє «оживити» історичні, літературні події, долучити туристів до дійства, що відбувається. Популярним є проведення костюмованих карнавалів за участю історичних персон.

На території Львівської області, передусім у м. Львів проходять численні фестивалі, що вплинули на формування позитивного іміджу міста. Проте, центрами карнавалів, фестивалів повинні ставати історико-культурні заповідники і малих міст України. Популярними на території Київської області є фестивалі: Рок Булава (м. Переяслав-Хмельницький), Трипільське коло (понад 10 років щорічно проводиться у м. Ржищів). На території Черкаської області проводяться численні музичні фестивалі: VIRAFEST у м. Чигирин на свято Трійці, Ше.Fest — з музичною сценою, просвітницькою поляною, майстер-класами, ярмарками майстрів у с. Моринці. На території державного історико-культурного заповідника «Стара Умань» у жовтні 2016 р. відбувся фестиваль історичної реконструкції Лицарський турнір, присвячений 400-річчю першої писемної згадки про місто. Під час фестивалю проводилися показові бої, хода в історичних костюмах, уроки середньовічних танців, майстер клас гончарної справи, змагання лучників.

«Історичні реконструкції» сприяють зростанню популярності місць їх проведення. Наразі, в світі існує понад 250 клубів історичної реконструкції, які сприяють проведенню заходів, що стають основою для розвитку подієвого туризму. Такі акції привертають увагу тисяч відвідувачів і сприяють економічному розвитку регіонів.

Розвиток внутрішнього туризму є важливим трендом туристичного ринку світу. Так, у 2015 р. у світі внутрішній туризм зріс на 6,1 %. Родинні поїздки сприяють можливістю спілкування батьків та дітей в умовах постійного дефіциту часу та дозволяють зберегти постійних клієнтів. Тому, набувають поширення пропозиції численних програм «лояльності» [5, 314].

Ще одним з трендів туристичного ринку світу є швидке зростання кількості бронювання туристичних послуг онлайн. Тому, з метою активізації туристичного потоку доцільно створювати й активно просувати в соціальних мережах міжрегіональні туристичні маршрути вихідного дня, у тому числі з відвідуванням об'єктів історико-культурних заповідників. Тематика турів може бути присвяченою видатним особистостям (наприклад, Тарасу Шевченку, Богдану Хмельницькому), пам'яткам та історичним подіям (Трипільській культурі, Київській Русі, національно-визвольній війні 1648 р.), архітектурній забудові малих міст. Так, популярним туристичним об'єктом у мешканців м. Києва у весняно-літньо-осінній період є дендропарк «Софіївка» (м. Умань, Черкаська область), проте й пам'ятки історико-культурного заповідника «Стара Умань» є теж надзвичайно цікавими, особливо якщо їх відвідання буде співпадати з фестивалем або святом.

У залежності від програми туристичний маршрут має особливу специфіку організації обслуговування туристів, розподілу часу та надання послуг. Як правило, програма обслуговування має бути підпорядкованою основній меті подорожі. Цільові програми турів із розвагами та «зануренням» тривають 2–3 доби — «тури кінця тижня» (week-endtour). Основні складові туру — екскурсійна та розважальна. Екскурсія, як правило, надається одна — оглядова територією заповідника. Також виділяється час на участь у фестивальных програмах, святкових заходах. Обов'язковим у програмі туру є наявність вечірніх подій (ресторани, кафе, спеціальні концерти).

Наявність події виступає важливим чинником мотивації у туризмі та впливає на конкурентоспроможність туристичного регіону. Розвиток таких програм в умовах регіонального туристичного ринку сприяє брендингу території. Звичайно, такі події загальноєвропейського рівню як Євро-2012 в Україні та Польщі відбуваються дуже рідко, проте проведення розважальних фестивалів, свят, спортивних заходів на певній території спроможне значно збільшити туристичний потік.

Отже, туризм вважають засобом соціально-культурної взаємодії та пізнання, і, разом з тим, складним міжгалузевим комплексом. Статистичні данні Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) свідчать, що сектор туризму дає 10 % світового ВВП, кожне 11 робоче місце, 6 % світового експорту товарів, робіт і послуг, 30 % світового експорту послуг. Сталий розвиток сфери туризму сприятиме соціальній інклюзії, збереженню культури, довкілля та взаєморозумінню, особливо в умовах дефіциту поваги та терпимості.

Дослідження експертів сфери туризму свідчать, що у 2017 р. трендами світового туристичного ринку буде зростання кількості бронювань онлайн; підвищений попит на родинні подорожі власною країною. Тому концепція «відпочинок, пізнання та враження» має у XXI ст. перетворитися на провідну ідею в діяльності історико-культурних заповідників. Використання в туристичній діяльності унікальної спадщини попередніх поколінь, що зосереджена на території історико-культурних заповідників дозволить збільшити туристичний потік, сприяти створенню привабливого туристичного іміджу регіонів. Туристичним компаніям необхідно врахувати світові тренди, пропонувати новий туристичний продукт із відвідуванням державних історико-культурних заповідників і фестивалів, ширше використовувати сучасні технології з метою залучення відвідувачів.

Література

1. Заповідники. Офіційний сайт Міністерства культури України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua>.
2. Історико-культурні заповідники України //Подорож Україною [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://podorozh.info>.
3. Стратегія розвитку сфери туризму і курортів України на період до 2022 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://frtu.org.ua/uk/proekti-frtu>.

4. Спадщина. Офіційний інформаційний ресурс Науково-дослідного інституту пам'якоохоронних досліджень Міністерства культури України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.spadshina.org.ua>.

5. Фастовець О. О. Використання подієвого менеджменту у формуванні турпродукту // Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат — важливі об'єкти розвитку туризму / Збірник матеріалів IV Регіональної науково-практичної конференції. — Львів : ЛІЕТ, 2016. — С. 312–317.

Попович С. І., Фастовець О. А.

АКТИВИЗАЦИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПОТЕНЦИАЛА ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНЫХ ЗАПОВЕДНИКОВ В СФЕРЕ ТУРИЗМА

В статье рассматриваются государственные историко-культурные заповедники как составная часть туристического потенциала территории. Как перспективное направление привлечения туристов в национальные историко-культурные заповедники рассмотрено проведение возле (на) их территории исторических реконструкций, карнавалов, театрализованных праздников.

Ключевые слова: историко-культурное наследие, историко-культурные заповедники, культурный туризм, театрализованный праздник.

Popovich S. I., Fastovets O. O.

ACTIVATION OF HISTORICAL AND CULTURAL RESERVES USE IN TOURISM

The article represents the state historical and cultural reserves as part of the tourist potential of these territories. The perspective direction of attracting tourists to the historical and cultural reserves has been considered. It is through bringing historical reconstructions, carnivals, theatrical events on their territory.

Key words: historical and cultural heritage, historical and cultural reserves, cultural tourism, theatrical feasts.